

A PUNT DE SORTIR

LES FRASES FAMOSES, per LLUÍS SEGALÀ
I ESTALELLA, Membre de l'Institut.

LINGÜÍSTICA, per LL. NICOLAU D'OLWER,
Professor a l'Escola de Bibliotecàries.

EN PREPARACIÓ

FLORICULTURA I ARBORICULTURA, per
T. GRIGNAN, Professor a l'Escola dels Bells
Oficis.

RESUM DE BOTÀNICA, pel P. JOAQUIM
M. DE BARNOLA, S. J.

L'ARQUITECTURA ROMÀNICA, per J. PUIG
I CADAFALCH, Membre de l'Institut.

MINERVA

COL·LECCIÓ
CONEIXEMENTS

POPULAR DELS
INDISPENSABLES

Vol. XVII

35 cènts.

FRASES FAMOSES

PER

LLUÍS SEGALÀ I ESTALELLA

Membre de l'Institut

MINERVA

COL·LECCIÓ POPULAR
DELS CONEIXEMENTS INDISPENSABLES
EDITADA PEL CONSELL DE PEDAGOGIA
DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA

CADA VOLUM : 35 CÈNTIMS

OBRES PUBLICADES

- 1.—OCEANOGRAFIA, per JOSEP MALUQUER, Enginyer, Secretari de la Junta municipal de Ciències Naturals de Barcelona. (*Segona edició.*)
- 2.—RESUM DE GEOGRAFIA D'EUROPA, per JOAN PALAU VERA, Llicenciat en Filosofia i Lletres.
- 3.—NOCIONS DE LITURGIA CRISTIANA, per J. TARRÉ, prevere.
- 4.—RESUM D'ASTRONOMIA, per E. FONTSERÈ, Professor a la Facultat de Ciències de Barcelona.
- 5.—EL RADI, per ESTEVE TERRADES, Membre de l'Institut.
- 6.—LA NEUROSIS I ELS NEUROTICS, per J. ALZINA I MELIS, Director del Manicomi de la Santa Creu.
- 7.—UNA VISITA AL MUSEU DE BARCELONA, per J. FOLCH I TORRES, Bibliotecari del Museu.
- 8.—NOCIONS DE LITERATURA LLATINA, per CARLES RIBA, Doctor en Filosofia i Lletres.
- 9.—RESUM DE GEOGRAFIA D'AMÈRICA, per JOAN PALAU VERA, Llicenciat en Filosofia i Lletres.
- 10.—ELS JOCS DE PILOTA, per JOSEP ELIAS I JUNCOSA, Vicepresident de la Federació Atlètica Catalana.
- 11.—RESUM D'ARQUEOLOGIA CRISTIANA, per JOSEP GUDIOL, prevere, Conservador del Museu diocesà de Vich.
- 12.—L'EDAT DE LA PEDRA, per P. BOSCH GIMPERA, Professor a la Facultat de Filosofia i Lletres de Barcelona.
- 13.—LA METAFÍSICA de FRANCESC XAVIER LLORENS, Professor que fou a la Facultat de Filosofia i Lletres de Barcelona.
- 14.—NOCIONS D'INDUMENTARIA, per LLUÍS LABARTA, Professor a l'Escola Catalana d'Art dramàtic.
- 15.—DRET MUNICIPAL VIGENT, per ISIDRE LLORET, Director de l'Escola de Funcionaris.
- 16.—HIGIENE DE L'ALIMENTACIÓ, pel DR. J. TARRUELLA, Professor lliure en malalties digestives.
- 17.—FRASES FAMOSES, per LLUÍS SEGALÀ ESTALELLA, Membre de l'Institut.

MINERVA

COL·LECCIÓ POPULAR DELS CONEIXEMENTS INDISPENSABLES
EDITADA PEL CONSELL DE PEDAGOGIA
DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA

VOLUM 17

FRASES FAMOSES

PER

LLUÍS SEGALÀ I ESTALELLA

Membre de l'Institut

BARCELONA

DIPÒSIT GENERAL : BONAVIA & DURAN, BOQUERIA, 20

És propietat del Consell de Pedagogia de la Diputació de Barcelona
Reservats els drets de traducció i reproducció

A

‘A δὲ χεῖρ τὰν χεῖρα νίξει (MANUS MÁNUM LÁVAT). *Una mà renta l'altra.* (Epicarm, *Fabulae incertae*, frag. 7.) — Proverbi grec que citen Sèneca (*Ludus de Morte Claudii*, IX, 9) i Petroni Àrbitèr (*Satyricon*, XLV); i que també sol enunciar-se : *manus manum fricat et ambo faciem lavant; dextra manus laevam, haec illam lavat, utraque vultum*, etc. — Vol dir que ens hem d'ajudar mútuament.

AB IOVE PRINCÍPIUM... *Comencem per Júpiter...* (Virgili, *Èglogues*, III, 60.) — El vers sencer : *Ab Iove principium, Musae; Iovis omnia plena*, no és més que una versió abreujada dels versos 1-4 dels *Fenòmens*, poema grec del segle II abans de Crist, compost per Arat de Soles (Cilícia) :

Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα. Τὸν οὐδέποτε, ἄνδρες, ἔωμεν
ἄρρητον· μεστὰὶ δὲ Διὸς πᾶσαι μὲν ἀγυαί,
πᾶσαι δ' ἀνθρώπων ἀγοραί, μεστή δὲ θάλασσα
καὶ λιμένες· πάντα δὲ Διὸς κεκρήμεθα πάντες.

El sentit de la frase és que s'ha de donar la preferència a ço que sigui més important.

AB OVO USQUE AD MALA. *De l'ou fins a les pomes.* (Horaci, *Sàtires*, I, 3, 6-7.) — Equival a la locució *del principi a la fi*, perquè els romans començaven el dinar prenent ous, i l'acabaven menjant pomes o altres fruites. — Les dues primeres paraules, *ab ovo*, se solen usar amb el significat de *des dels primers orígens* : *Nec gemino bellum Troianum orditur ab ovo.* (Horaci, *Ad Pisones*, v. 147.)

AB UNO DISCE ÓMNES. *Per un, compren-los tots.* (Virgili, *Eneida*, II, 65 i 66) — El text diu : *Accipe nunc Danaum insidias, et crimine ab uno disce omnes* (Apren ara les insidies dels dànaus, i per un sol fet compren-les totes).

ABYSSUS ABYSSUM ÍNOCATÍ. *Un abis crida un altre abis.* (Salm XLI, 8.) — Idèntica significació tropològica tenen les frases : *una dissort mai ve sola; bé vinguis mal, si vens sol; mal sobre mal i pedra per capçal.* — Bourdaloue féu la següent paràfrasi : *Vous*

aimez le jeu ... c'est un abysme qui attire un autre abysme, et mesme cent autres abysmes : Abyssus abyssum vocat.

AD KALÉNDAS GRAÉCAS. *Per les calendes gregues.* (Suetoni, *Octavius Caesar Augustus*, LXXXVII.) — Expressió usada freqüentment per l'emperador August. Ajornar una cosa *ad Kalendas Graecas*, és com dir que no serà mai; car els grecs no tenfen calendes en els seus mesos.

AD ÚSUM DELPHINI. *Per ús del Delfi.* — Paraules que es llegeixen en unes edicions esporgades que dels clàssics llatins feren Bossuet i Huet per al fill de Lluís XIV. — Se sol dir de les edicions esporgades o arranjades per l'escola.

ÁDHUC SUB IÚDICE LIS EST. *El plet és encara en mans del jutge.* (Horaci, *Ad Pisones*, 78.) — S'aplica a qualsevolga qüestió no resolta definitivament.

ADVÉRSUS HÓSTEM AETERNA AUCTÓRITAS (ESTO). *El dret contra el foraster sia etern.* — Principi jurídic consignat en la *Lex duodecim Tabularum*, segons el qual l'acció contra el forasterés imprescriptible.

AERE PERÉNNIUS. *De més durada que el bronze.* (Horaci, *Odes*, III, 30, 1.) — El poeta ho digué dels seus versos : *exegi monumentum aere perennius* (he bastit un monument de més durada que el bronze).

ALPHA ET OMEGA. *Alfa i omega.* — Noms de la primera i de la última lletra de l'alfabet grec (A - Ω) que s'usen per designar el principi i la fi : 'Εγώ ειμι τὸ Α καὶ τὸ Ω, ἀρχὴ καὶ τέλος, λέγει ὁ κύριος. (Sant Joan, *Apocalipsi*, I, 8.)

AMÁNTIUM IRAE AMÓRIS INTEGRÁTIO 'ST. *Les ires dels amants són renovellament d'amor.* (Terenci, *Andria*, III, III, 555.) — El mateix sentit té la nostra frase : *Renyines d'enamorats, refernament d'amor.*

AMICI, DIEM PÉRDIDI. *Amics, he perdut el dia.* (Suetoni, *Titus Vespasianus Augustus*, VIII.) — Ho digué l'emperador Titus un vespre, al recordar que en tot el jorn no havia concedit cap gràcia.

AMÍCUS PLATO, SED MÁGIS AMICA VÉRITAS. *Amic Plató, però més amiga la veritat.* — S'atribueix a Aristòtil, però les paraules del polígraf grec foren (*Ètica a Nicòmac*, I, VI) : ἀφοῖν ὄντων φίλον, ὄσιον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν (essent ambdós — σο és, Plató

i la veritat — amics, és just preferir la veritat). Fumagalli creu que la forma proverbial és deguda primerament a Ammoni, qui en sa *Vida d'Aristòtil* escrigué : Amic Sòcrates, però més amiga la veritat; després a Luter, qui l'amplià amb el nom de Plató : *Amicus Plato, amicus Socrates, sed prae honoranda veritas*; i, finalment, a Cervantes, qui la transcrivé com sol enunciar-se.

Ἄνεχου καὶ ἀπέχου (SÚSTINE ET ÁBSTINE). *Suporta i absten-te.* — Màxima dels estòics, que enclou la següent doctrina : Suporta els mals inevitables i absten-te dels plaers que s'oposin a la teva llibertat.

AUDÉNTES FORTUNA IÚVAT. *La fortuna ajuda als qui s'atreveixen.* (Virgili, *Eneida*, X, 284.) — Se sol dir més freqüentment : *Audaces fortuna iuvat*. Pensaments semblants es troben en les obres de Terenci (*Formiò*, I, IV, 27 : *Fortes fortuna iuvat*), Ovidi (*Metamorfosis*, X, 386), Livi (*Històries*, IV, 37; VIII, 29), Tàcit (*Històries*, IV, 42) i Claudià (*Lletres*, IV, 9).

ÁURIBUS TÉNEO LÚPUM. *Tinc el llop' per les orelles.* (Terenci, *Formiò*, III, II, 506.) — Aquesta locució, que ja Terenci cita com a proverbial — *Immo, id quod aiunt, auribus teneo lupum* —, s'aplica al que es troba amb grans dificultats que ha de resoldre o amb greus perills que no pot esquivar fàcilment.

AUT PRODESSE VÓLUNT, AUT DELECTARE POETAE | AUT SÍMUL ET IUCUNDA ET IDÓNEA DÍCERE VITAE. *Els poetes volen instruir o delectar, | o dir a l'ensems coses grates i profitoses per la vida.* (Horaci, *Ad Pisones*, 333 i 334.) — Fi que es proposa la poesia, segons Horaci.

B

BRÉVIS ESSE LABORO | OBSCÚRUS FIO. *Treballa per a ser breu | i em faig obscur.* (Horaci, *Ad Pisones*, 25 i 26.) — Adverteix el poeta que, no procedint amb art, el fugir d'un defecte fa incórrer en altre : així, si vull ésser concís, em faig obscur. Semblantment, en les *Sàtires*, I, 2, 24 : *Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.*

BRILLAN POR SU AUSENCIA. *Esplendeixen per l'absència llur.* — Dita molt freqüent entre castellans i francesos. Prové de Tàcit (*Anals*, III, 76) qui, referint-se a Cassi i Brutus, les imatges dels quals no havien figurat entre les dels funerals de Junia, muller de

l'un i germana de l'altre, parla així : *Sed praeifulgebant Cassius atque Brutus, eo ipso quod effigies eorum non videbantur.*

C

CAELI ENARRANT GLÓRIAM DEI, ET ÓPERA MÁNUUM ÉIUS ANNÚNTIAT FIRMAMÉNTUM. *Els cels reconten la glòria de Déu, i el firmament anuncia les obres de ses mans. (Salm XVIII, 2.)* — Molt paregut a aquest pensament és el de Ciceró : *Quis est tam vecors, qui, quum in caelum suspexerit, non sentiat Deum esse?*

CAÉLUM, NON ÁNIMUM, MÚTANT, QUI TRANS MARE CÚRRUNT. *Muden de cel, però no d'ànima els qui s'afanyen a passar la mar. (Horaci, Lletres, I, 11, 27.)* — El canvi de lloc no muda les condicions personals.

CAMPO DI AGRAMANTE. *Camp d'Agramant.* — Frase italiana deguda a l'*Orlando Furioso* (XIV, LXXV-CXXXIV) : el rei Agramant i els seus moros assetgen la ciutat de París, defensada per l'emperador Carles; i Déu, per mitjà de Sant Miquel, mana a la Discòrdia que promogui la desunió entre els capdills musulmans (*E tra quei que vi son detti piú forti, | sparga tante zizzanie e tante liti, | che combattano insieme;...*), produint-se tot seguit una espantosa barreja. — Es diu del lloc on hi ha una confusió tan gran que ningú s'hi enten.

CARPE DIEM. *Aprofita el dia.* (Horaci, *Odes*, I, XI, 8.) — El poeta ens recorda que la vida és curta i hem de fruir-la depressa; perquè, com fa notar més endavant (II, 14), *Eheu fugaces Postume, Postume, labuntur anni,...* — Virgili (*Geòrgiques*, III, 284) diu així mateix : *Fugit irreparabile tempus* (Fuig el temps sense que se'l pugui recuperar).

CÉDANT ARMA TOGAE. *Cedeixin les armes a la toga.* (Ciceró, *De Officiis*, I, XXII.) — Ço és : Cedeixi la força a la raó.

CÍCERO PRO DOMO SUA. *Ciceró, per la seva casa.* — És el títol del parlament que Ciceró adreçà al Col·legi dels Pontífexs l'any 57 abans de Crist, demanant li fos restituïda la seva casa, que li prengueren i cremaren mentre es trobava a l'exil, i se li facilitessin diners per a reconstruir-la. — S'aplica a qui procura per a ell.

CITO RÚMPES ÁRCUM, SÉMPER SI TÉNSUM HABÚERIS. *Aviat trencaràs*

l'arc, si sempre el tens armat. (Fedre, *Fàbules*, III, XIII, 10). — El mateix fabulista ens palesa la significació d'aquestes paraules : La periòdica necessitat del descans en les labors intel·lectuals. — El nostre poble sol dir : *Arc sempre armat, o fluix o trencat.*

CÓGITO, ERGO SUM. *Penso, doncs existeixo.* (Descartes, *Principia Philosophiae*, I, 7 i 10.) — Principi de la filosofia cartesiana, els precedents del qual podrien cercar-se en Gómez Pereira (*Antoniana Margarita*, 1554), qui feu aquest raciocini : *Nosco me aliquid noscere, atqui quid noscit est, ergo ego sum;* i més antigament en Ciceró (*Tusculanae Disputationes*, V, 38) : *Vivere est cogitare,* i en Sant Agustí (*Soliloquis*, II, 1) : *R. Tu qui vis te nosse, scis te esse? A. Scio. R. Unde scis? A. Nescio... R. Cogitare te scis? A. Scio. R. Ergo verum est cogitare te. A. Verum.* Però Descartes digué que no coneixia aquest últim text quan va formular el susdit axioma.

CONSUMMÁTUM EST. *Tot és consumat!* (Sant Joan, XIX, 30.) — Últimes paraules de Jesús, al morir en la Creu.

CONTICUÉRE ÓMNES, INTENTIQUE ORA TENÉBANT. *Callaren tots, i tenien la faç dirigida a ell.* (Virgili, *Eneida*, II, 1.) — Pinta el silenci i l'espectació amb què una multitud espera les paraules de qui va a parlar.

CORRÚMPUNT MÓRES BÓNOS COLLÓQUIA MALA. *Les males converses corrompen els bons costums.* (Sant Pau, *I Als Corintis*, XV, 33.) — Aquestes paraules, junt amb altres dues (*Nolite seduci*, No volgheu ésser enganyats) que les precedeixen, són la traducció llatina d'un vers de Menandre : *Μή πλανᾶσθε· φθείρουσιν ἡθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί.* (*Tais*, frag. 218. V. Kock, *Comicerum Atticorum fragmenta*, III, 62.)

CORRÚPTIO ÓPTIMI PÉSSIMA. *La corrupció del millor és la pitjor.* (Sant Gregori Magne, *Moralia in Job.*) — Sembla que el sentit és el següent : quan els més bons es corrompen, són els més dolents de tots; perquè l'energia amb què feien el bé, la giren llavors cap el mal.

CRÉSCITE ET MUL·TIPLI·CÁMINI. *Creixeu i multipliqueu-vos.* (*Gènesi*, I, 28; IX, 1 i 7.) — Manament adreçat per Déu a Adam i Eva, a l'instituir el matrimoni; i a Noè i als seus fills, després del Diluvi.

CUI LÍCET QUOD EST PLUS, LÍCET ÚTIQUE QUOD EST MÍNUS. *A qui li és*

permès el més, també li és permès el menys. (Sisè de les Decretals, V, XII, 53.) — Regla de Dret canònic, presa d'un fragment d'Ulpià (Digest, I, XVII, 21) : *Non debet, cui plus licet, quod minus est non licere.*

CUI PRÓDEST SCÉLUS, IS FÉCIT. *Aquell que ix favorescut del delicté, és qui l'ha fet.* (L. A. Sèneca, *Medea*, III, 500 i 501.) — L'home, naturalment bo, sols cau en mancament per qualche interès que l'apassiona. Així, lo primer que es pregunta per a trobar l'autor d'una malifeta, és : qui n'ha tret profit?

CUIÚSVIS HÓMINIS EST ERRARE; NULLIUS, NISI INSIPIÉNTIS, IN ERRORE PERSEVERARE. *Es propi de qualsevolga home l'errar; però solament del neci, perseverar en l'error.* (Ciceró, *Filípica XII*, 2, 5.) — El cardenal Polignac ha dit (*Anti-Lucreci*, V, 58) : *Errare humanum est*; i Pope (*Essay on Criticism*, II, 325) : *To err is human.* — Idèntic pensament enclouen les dites populars : *Les errades no les fan les muntanyes, sinó els homes; d'homes és errar, i de besties perseverar, etc.*

CÚLPAM POENA PRÉMIT CÓMES. *La pena encalça com a companya la culpa.* (Horaci, *Odes*, IV, V, 24.) — Ho afirma el poeta amb referència a son temps i elogiant el govern de l'emperador August; però se sol pendre en el sentit de què tota culpa reb el degut càstic.

D

DA UBI CONSÍSTAM, ET TÉRRAM MOVEBO. *Dona'm on afermar-me, i mouré la terra.* — Traducció de la següent frase grega, atribuïda a Arquímedes pel geòmetra alexandri Pappos : $\Delta\delta\zeta \mu\omicron\iota \tau\omicron\upsilon \sigma\tau\omega \kappa\alpha\iota \kappa\iota\upsilon\omega \tau\eta\nu \gamma\eta\nu.$

DAS ÉWIGWEIBLICHE. *L'etern femení.* (Goethe, *Faust*, V, v. penúltim.) — En l'última escena del Faust, Margarida, les tres Maries i la *Mater Gloriosa* representen l'etern femení, o sigui, segons la interpretació més corrent, la idealitat a què l'home aspira sempre i que mai acaba d'assolir.

DAT NÍVEM SÍCUT LÁNAM. *Dóna la neu com llana.* (*Salm CXLVII*, 16.) — Aquesta senzilla comparança significa, per a molts, que Déu dóna el fret segons la roba.

DELENDÁ CARTHAGO! *Cartago té d'ésser anorreada!* (Florus, *Epitome Rerum Romanorum*, II, 15, § 4.) — Exclamació amb la qual

acabava els seus parlaments M. P. Cató, el Censor, com ho conten diferents historiadors, i entre ells Florus : *Delendam esse Carthaginem (pronuntiabat).* — S'usa per a amenaçar.

DIE SCHÖNEN TAGE IN ARANJUEZ | SIND NUN ZU ENDE... *Els bells jorns d'Aranjuez | toquen ja a la fi...* (Schiller, *Don Carlos*, I i 2.) — És diu quan alguns plaers o festes estàn ja a les acaballes.

DILEXI IUSTÍTIAM ET ODIVI INIQUITÁTEM, PROPTÉREA MÓRIOR IN EXÍLIO. *He amat la justícia i he odiat la iniquitat, ço perquè moro a l'exil.* — Paraules del Papa Gregori VIIe al morir a Salern (1085).

DÍLIGES AMÍCUM TÚUM SÍCUT TE ÍPSUM. *Estimaràs al teu amic com a tu mateix.* (*Levitic*, XIX, 18.) — Precepte de la moral precristiana, ampliat per Jesús amb l'obligació d'estimar fins els mateixos enemics (*Sant Mateu*, V, 44; Vegi's també *Sant Lluc*, VI, 27) : *Diligite inimicos vestros : benefacite his qui oderunt vos : et orate pro persequentibus et calumniantibus vos.*

DIMÍDIUM FACTI, QUI COÉPIT, HÁBET. *Qui comença, ja té feta la meitat.* (Horaci, *Lletres*, I, II, 37.) — És l'adagi popular : *Treball començat, mig acabat.*

DOÏCE FAR NIENTE. *El dolç no fer res.* Locució italiana que, segons Fumagalli, té els seus precedents en el *nil agere delectat* de Ciceró (*De Oratore*, II, 24) i en el *illud iners quidem, iucundum tamen, nihil agere, nihil esse*, de Plini el Jove (*Lletres*, VIII, 9).

DÓMINE, NON SUM DÍGNUS UT ÍNTRES SUB TÉCTUM MÉUM : SED TÁN-TUM DIC VERBO, ET SANÁBITUR PÚER MÉUS. *Senyor, no só digne de què vos entreu davall ma coberta, mes dieu-ho tant sols de paraula i el meu servent guarirà.* (*Sant Mateu*, VIII, 8.) — Paraules del Centurió a Jesús, que es repeteixen, convenientment adaptades, al rebre l'Eucaristia.

DÓMINUS DÉDIT, DÓMINUS ÁBSTULIT... *SIT NÓMEN DÓMINI BENEDÍC-TUM.* *El Senyor m'ho donà, el Senyor m'ho ha pres... beneït sia el nom del Senyor.* (*Job*, I, 21.) — Fórmula de la resignació a la voluntat de Déu.

DÓNEC ÉRIS FÉLIX, MÚLTOS NUMERÁBIS AMÍCOS, TÉMPORA SI FÚERINT NÚBILA, SÓLUS ÉRIS. *Mentre siguis felíç, comptaràs molts amics; però si el temps s'ennuolava et trobaràs sol.* (*Ovidi, Tristia*, I, IX, 5 i 6.) — Gran nombre d'amics solen acompanyar-nos en les ventures i desamparar-nos en les dissorts. Ja Enni, citat per

Ciceró (*De Amicitia*, XVII, 64), deia : *Amicus certus in re incerta cernitur*; i més tard Petroni (*Satyricon*, I,XXX) : *Quum fortuna manet, vultum servatis amici*.

DULCE ET DÉCORUM EST PRO PÁTRIA MORI. *És dolç i escaient morir per la pàtria*. (Horaci, *Odes*, III, 2.) — Pensament celebèrrim sobre l'amor a la pàtria.

Ἡ τάν, ἧ ἐπὶ τᾶς (AUT HUNC, AUT SÚPER HUNC). *Amb ell o sobre d'ell*. (Plutarc, *Màximes de les lacedemonies*, XVI.) — Refereix Plutarc que una espartana, a l'anar-se'n son fill a la guerra, li donà l'escut i li digué : ἧ τάν, ἧ ἐπὶ τᾶς, frase el·líptica que ve a significar *torna portant-lo o porta't sobre d'ell*, ço és a saber, *o vencedor o mort*; al·ludint al costum dels espartans de posar sobre l'escut el soldat mort a la guerra.

E

ECCE HOMO. *Aquí teniu l'home*. (Sant Joan, XIX, 5.) — Paraules de Pilat al mostrar als jueus Jesús coronat d'espines i amb una canya a la mà.

EGO SUM QUI SUM. *Jo só qui só*. (*Èxode*, III, 14.) — D'aital manera es definí Déu quan encarregà a Moisès que exigís del Faraó la llibertat del poble d'Israel. Com que *sum ultra de só* vol dir *existeixo*, el sentit és : *Jo só qui existeix a se, el ser dels sers, el ser suprem*.

EPPUR SI MUOVE. *I tan mateix es mou*. — Reflexió que hauria fet Galileu al tenir que retractar-se de ses teories cosmogràfiques davant de la Inquisició, si fos veritat la llegenda que així ho conta.

ERGO FÚNGAR VICE CÓTIS, ACÚTUM | RÉDDERE QUAE FÉRRUM VÁLET, ÉXSORS IPSA SECANDI. *Faré, doncs, de pedra esmoladora, que incapaç de tallar, esmola el ferro*. (Horaci, *Ad Pisones*, 304 i 305.) — Ho diu per modèstia qui dóna consells sobre quelcom que posa com a superior a les seves forces.

ÉRITI SÍCUT DII. *Sereu com déus*. (*Gènesi*, III, 5.) — Així parlà el serpent a Eva, per a induir-la a menjar el fruit de l'arbre de la ciència del bé i del mal.

ÉRUNT DUO IN CARNE UNA. *Seran dos en una carn*. (*Gènesi*, III, 24.) — Aquestes paraules, símbol de la unió dels qui contrauen matrimoni, es troben citades en els Evangelis de Sant Mateu, XIX, 5,

i Sant Marc, X, 8; i en les Epístoles *I Als Corintis*, VI, 16, i *Als Efesis*, V, 31.

EST MÓDUS IN RÉBUS. *Hi ha una mesura en les coses*. (Horaci, *Sàtires*, I, 1, 106.) — Recomana la moderació, com la màxima grega de Cleòbul (un dels Set Savis) : Μέτρον ἄριστον (la mesura és lo millor).

ESTOTE PRUDÉNTES SÍCUT SERPÉNTES, ET SÍMPLICES SÍCUT COLUMBAE. *Sigueu prudents com els serpents i senzills com les colomes*. (Sant Mateu, X, 16.) — Amonestament de Crist als apòstols, a l'enviar-los a predicar la bona nova.

Εὕρηκα (EUREKA). *Ho he trobat*. — Reconta la llegenda que Hieró II, rei de Siracusa (segle IIIe abans de Crist), havia encomenat a Arquímedes que li digués quant d'or hi havia en una corona, sense fondre-la ni malmetre-la. Pensava Arquímedes com podria fer-ho, quan se li ocorregué, mentre es banyava, el principi d'hidrostàtica que porta el seu nom; i eixint de l'aigua, començà de cridar : εὕρηκα, εὕρηκα.. — Sol dir-se quan es troba ço que s'estava cercant.

EX ABUNDÁNTIA CÓRDIS OS LÓQUITUR. *De l'abundor del cor parla la boca*. (Sant Mateu, XII, 34; Sant Lluç, VI, 45.) — Expressió de Crist, quan increpava als faritzeus : *Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, quum sitis mali? ex abundantia enim cordis os loquitur*.

EX FRÚCTIBUS EÓRUM COGNOSCÉTIS ÉOS. *Pels seus fruits els coneixereu*. (Sant Mateu, VII, 20.) — Jesús ens exhorta a no deixar-nos enganyar pels falsos profetes. En altre lloc del mateix Evangelí (XII, 33), es llegeix també : *ex fructu arbor agnoscitur*.

EXCÉLSIOR. *Més alt*. — Terminació masculina i femenina de *excelsior*, -ius, comparatiu de *excelsus*, -a, -um (alt, elevat, eminent, excels). S'ha fet cèlebre per haver estat el títol i la tornada d'una bal·lada del poeta americà Longfellow. Com s'ha dit i fa notar Fumagalli, deuria usar-se la forma neutra (*excelsius*), ja que el mot té significació adverbial : *més amunt*.

F

FÉLIX, QUI PÓTUIT RÉRUM COGNÓSCERE CÁUSAS. *Feliç qui pot conèixer les causes de les coses!* (Virgili, *Geòrgiques*, II, 490.) — Expressa poèticament l'aspiració de l'home a la saviesa.

FÉRIUNT SÚMMOS FÚLGURA MÓNTES. *Els llamps fereixen les més altes muntanyes.* (Horaci, *Odes*, II, X, 11 i 12.) — Tasso en *La Gerusalemme liberata* (VII, 9) ho parafrasejà, dient : ... *il folgore non cade | in basso pian, ma su l'eccelse cime.*

FESTINA LENTE. *Acuïta't lentament.* — L'emperador August acostu-mava a dir-ho en grec (Suetoni, *Octavius Caesar Augustus*, XXV: *Crebro itaque illa iactabat : Σπεῦδος βραδέως*) i ho féu representar pel símbol del delfí enroscat en l'àncora, que porten algunes monedes romanes. Adagis semblants són el llatí *festinatio tarda est*, el castellà *visteme despacio, que estoy de prisa*, i el català *per troç cuitar-se, sol molt hom tardar*.

FIAT LUX. *Sia la llum.* (Gènesi, I, 3.) — El verset diu : *Dixitque Deus: Fiat lux et lux facta est* (I digué Déu : Sia la llum, i la llum fou).

FIDES SINE OPÉRIBUS MÓRTUA EST. *La fe sense les obres és morta.* (Sant Jaume, *Epístola catòlica*, II, 26.) — Aquesta frase va precedida d'una bella comparança : *Sicut enim corpus sine spiritu mortuum est, ita et fides sine operibus mortua est.*

G

Γνώθι σεαυτόν (NOSCE TE IPSUM). *Coneix-te a tu mateix.* — Màxima grega atribuïda generalment a Quiló, un dels Set Savis, i gravada en el frontispici del temple de Delfos. Sòcrates l'adoptà com a fonament de la seva filosofia. Ciceró (*Tusculanae Disputationes*, I, XXII, 52) creu que per ella es recomana l'estudi de l'ànima : *Quum igitur Nosce te, dicit, hoc dicit, Nosce animum tuum.* Juvenal (*Sàtires*, XI, 27) diu que aquesta màxima davallà del cel : *E caelo descendit γνώθι σεαυτόν.*

GUTTA CAVAT LÁPIDEM. *La gota forada la pedra.* (Ovidi, *Epistolae ex Ponto*, IV, 10, 5.) — Proverbi antic citat amb una lleugera variant, per Lucreci (*De rerum natura*, I, 313 : *Stillicidi casus lapidem cavat*) i més tard per Tibul i Sèneca. La baixa llatinitat el completà, dient : *Gutta cavat lapidem, non vi sed saepe cadendo.*

H

HÁBENT SUA FATA LIBELLI. *Els petits llibres tenen els seus fats.* — Hemístiqui falsament atribuït a Horaci o a Marcial, car és de Terencià Maur (*De literis, syllabis et metris*, v. 1286). — El versencer diu : *Pro captu lectoris habent sua fata libelli.* (Segons la

capacitat del lector, tenen els llibres els seus fats, ço és, depen de la capacitat del lector la sort dels llibres.)

HOC VINCE. *Amb aquest, venç.* (Eusebi Pàmfil, *Vita Constantini*, I, 28.) — És la traducció de les paraules gregues *Τούτω νίκα*, que l'emperador Constantí vegé aparèixer en el cel, al voltant d'una creu, poc abans de començar la batalla contra Maxenci. Sol citar-se així : *In hoc signo vinces* (Amb aquest signe venceràs).

HOC VOLO, SIC IÚBEO : SIT PRO RATIONE VOLÚNTAS. *Ço vull, així ho mano; supleixi a la raó la meua voluntat.* (Juvenal, *Sàtires*, VI, 223.) — Més concisa és encara la nostra frase popular : *Puc i vull.*

HOMO HÓMINI LÚPUS. *L'home per l'home és un llop.* Així es llegeix en un epigrama de Joan Owen, inspirat en un vers de Plautus (*Asinaria*, I, IV, 88) que diu : *Lupus est homo homini, non homo.*

HOMO SUM : HUMANI NIL A ME ALIÉNUM PUTO. *Home só i res que sigui humana ho tinc per estrany a mi.* (Terenci, *Heautontimorúmenos*, I, I, 77.) — Vers molt aplaudit al teatre, segons Sant Agustí.

HONNY SOIT QUI MAL Y PENSE. *Avergonyit sia qui mal pensi.* — Lema de l'orde anglesa de la «Jarretièra» o, com diu l'autor de *Tirant lo Blanch*, de la «Garrotera». La tradició reconta que fou establerta per Eduard III a honor de la comtessa de Salisbury, qui perdé una lligacama al ball; i com el rei la recollís i els cortisans somriguessin, aquell els hi digué les esmentades paraules.

I

IACTA ÁLEA EST. *Treta està la sort.* — Ho digué Cèsar, al passar el Rubicó, segons Plutarc (*César*, XXXII; *Pompeu*, LX) i Suetoni (*Divus Iulius Caesar*, XXXII). La frase ve a ser un trasllat del proverbi grec *Ἐρρίφθη ὁ κύβος* (Tirat està el dau).

ÍGNIS ÁURUM PRÓBAT, MISÉRIA FÓRTES VÍROS. *El foc prova l'or, la misèria els varons forts.* (Sèneca, *De Providentia*, V, 9.)

IL N'Y A PAS DE HÉROS POUR SON VALET DE CHAMBRE. *No hi ha cap heroe que ho sigui per son cambrev.* — Frase atribuïda a madame Cornuel, la qual no hauria fet més que reproduir aquesta altra de Montaigne : *Peu d'hommes ont esté admirez par leurs domestiques.* (*Essais*, III, 2.)

IL N'Y A PLUS DE PYRÉNÈES. *Ja no hi ha més Pireneus.* — Segons Voltaire, Lluís XIV s'expressà d'aital guisa quan el duc d'Anjou

vingué a possessionar-se del soli d'Espanya. Però el *Journal du marquis de Dangeau* assegura que fou el propi embaixador espanyol qui digué que *les Pyrénées étoient fondues*.

IN MULTILÓQUIO NON DÉERIT PECCÁTUM. *En molt parlar no mancarà pecat.* (Salomó, *Proverbis*, X, 19). — Se sol dir : *En molt parlar, no falla errar.*

IN QUA MENSURA MENSU FUÉRITIS, REMETIÉTUR VÓBIS. *Amb la mida amb què haureu medít, se us medirà a vosaltres.* (Sant Marc, IV, 24.) — Ho digué Crist a les multituds, quan, sentat dins d'una barca, les adoctrinava amb paràboles.

IN SUDORE VÚLTUS TUI VESCÉRIS PÁNEM, DÓNEC REVERTÁRIS IN TÉRRAM DE QUA SÚMPTUS ES. *Amb la suor del teu front menjaràs el pa, fins que tornis a la terra d'on fores pres.* (*Gènesi*, III, 19.) — La mateixa idea, de què l'home ha de guanyar-se el pa amb el seu treball, la trobem en Sant Pau (II *Ad Thessalonicenses*, III, 10) : *Si quis non vult operari, nec manducet* (Si algú no vol treballar, que no mengi).

INDOCTI DÍSCANT, ET ÁMENT MEMINISSE PERITI. *Els ignorants aprenquin, i els experts amin remembrar.* — Hexàmetre llatí que es llegeix com a lema de molts llibres i que no és pas d'Horaci — com algú ha cregut — sinó de Hénault, qui, en el prefaci de son *Abrégé Chronologique de l'Histoire de France*, no feu més que traduir els versos 741 i 742 de l'obra de Pope, *Essay on Criticism* : *Content if hence th' unlearned their wants may view, | the learned reflect on what before they knew.*

INÍTIUM SAPIÉNTIAE, TÍMOR DÓMINI. *Temor del Senyor, començament és de saviesa.* (*Salm CX*, 10; *Eclesiàstic*, I, 16; *Proverbis*, I, 7; IX, 10.)

INSTAURARE ÓMNIA IN CHRISTO. *Restaurar en Crist totes les coses.* (Sant Pau, *Als Efezis*, I, 10.) — Lema en el qual resumí tots els seus propòsits el Papa Pius X, en sa primera encíclica a l'episcopat. El text grec original diu : ἀνακεφαλαίωσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ (Recapitular-se en Crist totes les coses).

INTOLERABÍLIUM NÍHIL, EST QUAM FÉMINA DÍVES. *No hi ha res tan insoportable com una dona rica.* (Juvenal, *Sàtires*, VI, 460.)

IPSA SCIÉNTIA POTÉSTAS EST. *La mateixa ciència és potestat.* (Bacon, *Meditationes sacrae*. — *De Heresibus*.)

K

Καίρῶν γνῶθι (TÉMPUS NOSCE). *Coneix quan és temps.* — Màxima de Pítac, un dels Set Savis, per la qual es recomana l'oportunitat.

L

L'ART POUR L'ART. *L'art per l'art.* — La locució s'atribueix a Cousin, qui en el curs de filosofia explicat a la Sorbona en 1818, digué : *Il faut de la religion pour la religion, de la morale pour la morale, de l'art pour l'art.* Però la doctrina que enclou la trobem (Menéndez i Pelayo, *Historia de las Ideas Estéticas*, I, 1.) en un paràgraf de la *Poètica* d'Aristòtil, on la paraula Política és sinònima de Ètica : πρὸς δὲ τούτοις οὐχ ἡ αὐτὴ ὀρθότης ἐστὶ τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ποιητικῆς, οὐδὲ ἄλλης τέχνης καὶ ποιητικῆς. — L'escola de *l'art per l'art* proclama la independència de l'art, creient que l'art és una mera forma i que l'artista no s'ha de preocupar pel fons de l'obra, ni s'ha de proposar instruir ni moralitzar.

L'ÉTAT C'EST MOI. *L'Estat, só jo.* — Segons la llegenda, Lluís XIV, al sentir en el Parlament a Pomponne de Bellièvre, qui li parlava de l'interès de l'Estat, li respongué : *L'État, c'est moi.*

L'HOMME S'AGITE, MAIS DIEU LE MÈNE. *L'home es mou, i Déu el guia.* Fénelon, *Sermó de l'Epifania*, any 1685.) — No és més que la traducció lliure d'un pensament bíblic (*Proverbis*, XVI, 9 : *Cor hominis disponit viam suam : sed Domini est dirigere gressus eius*), que l'autor de la *Imitació de Crist* (I, 19, 2) ha exposat en la coneguda forma : *Homo proponit, sed Deus disponit.*

L'HYPOCRISIE EST UN HOMMAGE QUE LE VICE REND À LA VERTU. *L'hiprocrèsia és un homenatge que el vici ret a la virtut.* (La Rochefoucauld, *Maximes et réflexions morales*, 5e édit. 1678.)

LÁBOR ÓMNIA VÍNCIT ÍMPROBUS. *Tot ho venç un treball infatigable.* (Virgili, *Geòrgiques*, I, 145 i 146.) — El text diu que el treball infatigable i la necessitat urgent en circumstàncies difícils, ho vencen tot.

L'AISSÉZ FAIRE, L'AISSÉZ PASSER! *Deixeu fer, deixeu passar!* — Lema dels lliurecanvistes. S'atribueix per uns a Joan Claudi de Gour-nay, ministre de Comerç a França en 1571; i per altres a Quesnay, de qui el prengué Smith.

LASCIATE OGNI SPERANZA VOI CH'ENTRATE! *Deixeu tota esperança, vosaltres que entreu.* (Dant, *Infern*, III, 9.) — Últim vers de la inscripció que el Dant llegeix a la porta de l'Infern, quan hi entra amb Virgili. Com fa notar Fournier, sembla que li fou inspirat pel següent passatge de les *Bacchides* de *Plautus* (III, I, 368-370): *Lydus: Pandite atque aperite propere ianuam hanc Orci, opsecro. | Nam equidem haud aliter esse duco, quippe qui nemo advenit, | nisi quem spes reliquere omnes esse ut frugi possiet.*

LÁTET ÁNGUIS IN HERBA. *Dins l'herba, s'amaga la serp.* (Virgili, *Èglogues*, III, 93.) — La frase és un xic més llarga: *Frigidus, o pueri, fugite hinc, latet anguis in herba* (Oh nens, fugiu d'aquí: una freda serp s'amaga dins l'herba).

LAUDÁTOR TÉMPORIS ACTI. *Lloador del temps passat.* (Horaci, *Ad Pisones*, 173.) — El poeta ho diu del vell, qui troba sempre millors els temps de sa joventut.

LE GÉNIE, C'EST LA PATIENCE. *El geni no és més que paciència.* Apotegma de Buffon que explicava així Mme. Necker (*Nouveaux mélanges*, 1801, t. I, pàg. 154): *Le génie se forme par la patience, en considérant longtemps une idée, et en trouvant enfin des rapports féconds et bien liés ... M. de Buffon est persuadé que l'art d'écrire est de la patience et que le génie est de la patience...*

LE STYLE EST L'HOMME MÊME. *L'estil és l'home mateix.* (Buffon, *Discours de réception [Recueil de l'Académie, 1753, p. 337-338]*.) Se sol dir ordinàriament: *Le style est l'homme.*

LECTA POTÉNTER RES. *Matèria escullida segons les pròpies forces.* (Horaci, *Ad Pisones*, 40.) — Diu el poeta que a qui hagi escullit matèria proporcionada a ses forces, no li mancarà facúndia ni orde lúcid.

LES HOMMES FONT LES LOIS, LES FEMMES FONT LES MŒURS. *Els homes fan les lleis i les dones els costums.* — (Guibert, *Le Connétable de Bourbon*, I, 4.)

LÍTTERA OCCÍDIT, SPÍRITUS ÁUTEM VIVÍFICAT. *La lletra mata, mentre que l'esperit vivifica.* (Sant Pau, *II Als Corintis*, III, 6.) — S'ha d'atendre més al sentit que a la materialitat de les paraules.

LÓNGUM ÍTER EST PER PRAECEPTA, BREVE ET ÉFFICAX PER EXEMPLA. *El camí és llarg per preceptes; breu i eficaç per exemples.* (L. A. Sèneca, *Lletres a Lucili*, 6, 5.) — Apotegma que els mestres

haurien de tenir molt present. Concorda amb el de Quintilià (*De Institutione Oratoria*, II, 5, 15): *In omnibus fere minus valent praecepta quam experimenta.*

M

MÁXIMA DEBÉTUR PÚERO REVERÉNTIA... *Al nen li és deguda la més gran reverència...* (Juvenal, *Sàtires*, XIV, 47.)

Μηδὲν ἄγαν (NE QUID NIMIS). *De res, massa.* — Màxima atribuïda a Soló, un dels Set Savis, i posada en llatí per Terenci (*Andria*, I, I, 61): *... nam id arbitror | adprime in vita esse utile, ut ne quid nimis.* — El poble sol dir: *tots els extrems són viciosos, entre poc i massa la mesura passa, totes les masses piquen.*

MÉDICE, CURA TE ÍPSUM. *Metge, cura't a tu mateix.* (Sant Lluç, IV, 23.) — Jesús, sabent que els de Nazaret veien amb mals ulls que no fes allí tants de miracles com a Cafarnaúm, els diu: *Utique dicetis mihi hanc similitudinem: Medice, cura te ipsum: quanta audivimus facta in Capharnaum, fac et hic in patria tua.*

MEHR LICHT! *Més llum!* Últimes paraules que, segons la tradició, proferí Goethe, ja moribunde.

MÉLIUS EST NÚBERE QUAM URI. *Més val casar-se que cremar-se.* (Sant Pau, *Als Corintis I*, VII, 9.) — Així parla l'Apòstol als qui no tenen el dó de la continència.

MEMENTO HOMO, QUIA PÚLVIS ES, ET IN PÚLVEREM REVERTÉRIS. *Recorda't, home, que els pols i en pols te convertiràs.* — Amonestament que fa el sacerdot el dimecres de Cendra. Els mots, salvant els dos primers, estan presos del *Gènesi*, III, 19.

MENS SANA IN CŒPORE SANO. *Ment sana en cos sà.* (Juvenal, *Sàtires*, X, 356.) — El vers sencer, diu: *Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.* Atényer una i altra cosa era pels antics l'ideal de la perfecció humana.

MULTA RENASCÉNTUR, QUAE IAM CECIDERE. *Moltes (paraules) que ja són caigudes, renaixeran.* (Horaci, *Ad Pisones*, 71.) — El poeta es refereix a les paraules caigudes en desús, però a la frase se li dona un sentit més general.

MULTI ÉRUNT PRIMI NOVÍSSIMI, ET NOVÍSSIMI PRIMI. *Molts dels darrers seran primers, i molts dels primers, darrers.* (Sant Mateu, XIX,

30 i XX, 16; Sant Marc, X, 31; Sant Lluç, XIII, 30.) — Les paraules de l'Evangeli sembla que deuen de referir-se particularment — com ho entengué Sant Joan Crisòstom — als gentils i als jueus; però es prenen en diverses accepcions : que els humils seran exalçats i els sobercs humiliats, que els pecadors arrepençats atenyeran un premi més gran que el dels justos, etc. Sant Mateu (XX, 16; XXII, 14), hi afegeix : *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.*

N

NATURA NON FÁCIIT SÁLTUS. *La naturalesa no fa salts.* — Sentència antiga, esdevinguda cèlebre per haver-la patrocinaada Linneu (*Philosophia Botanica*, § 77, p. 27 de la 1.ª edició) i Leibnitz (*Nouveau Essais*, IV, 16). Eduard Fournier l'ha trobada ja en Jacques Tissot (*Discours véritable de la vie, de la mort et des os du Geant Theutobocus*, imprès a Lió en 1613 i anterior, per tant, a Linneu i a Leibnitz) : *Natura enim in suis operationibus non facit saltum.*

NE SÚTOR ULTRA CRÉPIDAM. *No (judiqui) el sabater més enllà de la sabata.* (Plini el Vell, XXXV, 10, 36, § 85. V. també Valeri Màxim, VIII, 12, 3.) — Un sabater advertí cert defecte d'una sabata pintada per Apel·les. Com aquest li fes cas, i aquell, enorgullit, volgués criticar altres parts de l'obra, el gran artista grec l'aturà dient-li, en son idioma, la frase esmentada.

NON SINE TE, NEC TÉCUM VÍVERE PÓSSUM. NEC PÓSSUM TÉCUM VÍVERE, NEC SINE TE. *Ni puc viure amb tu, ni sense tu.* (Ovidi, *Amors*, III, 11, 39; Marcial, *Epigrames*, XII, 47, 2.) — Sol usar-se per a indicar un gran enamorament.

NEMO PÓTEST DUÓBUS DÓMINIS SERVIRE. *Ningú no pot servir dos senyors.* (Sant Mateu, VI, 24.) — També es diu : *Qui a dos senyors vol servir, a l'un o a l'altre ha de fallir.*

NEMO PROPHEȒA ACCÉPTUS EST IN PÁTRIA SUA. *Ningú és tingut per profeta a la seva pàtria, o bé Cap profeta és accepte a la seva pàtria.* (Sant Lluç, IV, 24; Sant Mateu, XIII, 57; Sant Marc, VI, 4; Sant Joan, IV, 44.) — El text de Sant Joan, diu : *Αὐτὸς γὰρ Ἰησοῦς ἐμαρτύρησεν ὅτι προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι: τιμὴν οὐκ ἔχει* (Car el mateix Jesús donà testimoni de què un profeta no és esti-

mat en sa pròpia pàtria). — La frase mostra lo difícil que és ésser tingut per gran en el propi país de cadascú.

NÉSCIO VOS. *No us conec.* (Sant Mateu, XXV, 12.) — Locució presa de la paràbola de les verges fàtues i prudents. Quan les fàtues tornen de comprar oli i pregunen a l'espòs que els obri la porta, aquest els dona la següent resposta : *Amen dico vobis, nescio vos.*

NÉSCIT VOX MISSA REVERTI. *La veu, un cop emesa, no sap tornar.* (Horaci, *Ad Pisones*, 390.) — Diu el poeta que es pot corregir ço que no s'hagi publicat, car la veu, un cop emesa, no sap tornar.

NIGRA SUM, SED FORMOSA. *Bruna só, però formosa.* (Salomó, *Càntic dels Càntics*, I, 4.) — Paraules de l'esposa.

NÍHIL EST IN INTELLECTU, QUOD PRÍUS NON FÚERIT IN SENSU. *Res no hi ha a la intel·ligència, que primerament no hagi estat als sentits.* — Màxima filosòfica d'autor inconegut. Ja Gassendi la citava, donant-li, però, forma afirmativa. Sol afegir-se : *nisi intellectus ipse.*

NÍHIL SUB SOLE NÓVUM... *No hi ha cosa nova davall del sol...* (Salomó, *Eclesiasta*, I, 10.) — El mateix pensament, dins de lo literari, va expressar Terenci en el pròleg de l'*Eunuc*, vers 41 : *Nullum est iam dictum, quod non dictum sit prius.*

NOLITE DARE SÁNCTUM CÁNIBUS, NEQUE MITTÁTIS MARGARÍTAS VÉSTRAS ANTE PÓRCOS : ... *No vulgueu donar ço que és sant als goços, ni tireu les vostres perles als porcs.* (Sant Mateu, VII, 6.) — Les coses santes s'han de tractar santament.

NON CUÍVIS HÓMINI CONTÍNGIT ADIRE CORÍNTHUM. *No a qualsevol li és atorgat anar a Corint.* (Horaci, *Lletres*, I, XVII, 36.) — Proverbi famós a l'antiguitat que al·ludeix, ja a lo difícil que era desembarcar a Corint, ja, més sovintment, a lo molt que costaven els plaers que allí es fruien.

NON EST BÓNUM ESSE HÓMINEM SÓLUM : FACIÁMUS EI ADIUTÓRIUM SÍMILE SIBI. *No és bo que l'home sigui sol : fem-li un ajut a ell avinent.* (Gènesi, II, 18.) — Paraules dites per Déu, poc abans de crear la dona.

NON IN SOLO PANE VÍVIT HOMO, SED IN OMNI VERBO, QUOD PROCÉDIT DE ORE DEI. *No solament de pa viu l'home, sinó de tota paraula que prové de la boca de Déu.* (Sant Mateu, IV, 4. Vegi's també:

Deuteronomi, VIII, 3; Sant Lluç, IV, 4.) — Resposta de Crist al diable, quan aquest el temptava dient-li que convertís les pedres en pans.

NON OMNE, QUOD LICET, HONESTUM EST. *No tot lo que és licit, és honest.* — Aforisme jurídic de Paulus (*Digest*, I, XVII, 144).

NON OMNIA POSSUMUS OMNES. *No tots ho podem tot.* (Virgili, *Èglogues*, VIII, 63.) — Frase presa de Lucili per a expressar que no són unes mateixes les aptituds de tothom.

NON OMNIS MÓRIAR... *No moriré del tot...* (Horaci, *Odes*, III, 30, 6.) — Ho digué el poeta, adivinant que la seva obra seria immortal.

NON PLUS ULTRA. *No més enllà.* — És la traducció, a creure la llegenda, de ço que Heracles escrigué en les columnes de Calpe i Àbila, on per als antics acabava la terra. Píndar diu que el més enllà de les columnes d'Heracles és inaccessible, així per als savis com per als ignorants (*Olimpiònica* III, 44 i 45), que no és fàcil entrar en la mar inaccessible de més enllà de les columnes d'Heracles que l'heroe-déu posà com a testimoni de la seva navegació a l'extrem del món (*Nemeònica* III, 20-23) i que des de Gades no es pot anar cap a Ponent (*Nemeònica* IV, 69). Potser aquestes afirmacions de Píndar feren néixer la llegenda de la inscripció; la qual és de temps posterior, com adverteix Fumagalli.

NON RAGIONIAM DI LOR, MA GUARDA E PASSA. *No enraonem d'ells; esguarda i passa.* (Dant, *Infern*, III, 51.) — Paraules de Virgili al Dant, a l'interrogar-lo aquest sobre la sort dels àngels que ni es rebel·laren contra Déu ni li foren fidels. Andreu Febrer les tradueix així: *No em parlis més, esguarda avant i passa.*

NULLA DIES SINE LÍNEA. *Cap dia, sense una ratlla.* — Segons Plini el Vell (*Història Natural*, XXXV, 36, § 10), Apel·les, el gran pintor, no passava cap dia sense tirar al menys una ratlla: (*Apelli fuit alioqui perpetua consuetudo*) *Nunquam tam occupatam diem agendi, ut non lineam ducendo exerceret artem;* d'on vingué el proverbi transcrit, que aconsella no interrompre l'exercici de l'art, ofici o professió que es tingui.

NULLUM ESSE LÍBRUM TAM MÁLUM, UT NON ÁLIQUA PARTE PRODÉSSET. (*Deia*) *no haver-hi un llibre tan dolent que en alguna de ses parts no ens pugui ésser útil.* (Plini el Vell, citat pel seu nebot Plini el Jove, en ses *Lletres*, III, 5.) — Conta Plini el Jove que el seu

oncle, després de dinar s'ajeia al sol i li llegien algún llibre, del qual feia anotacions o extractes, perquè acostumava dir que no hi ha cap llibre tan dolent que no ens pugui ésser útil.

NUNC DIMÍTTIS SÉRVUM TÚUM, DÓMINE. *Ara dones comiat a ton servent, Senyor.* (Sant Lluç, II, 29.) — Paraules de Simeó, al tenir a Jesús en els seus braços, car havia sabut per l'Esperit Sant que no es moriria sense veure el Crist.

NUNC EST BIBÉNDUM. *Ara hem de beure!* (Horaci, *Odes*, I, 37, 1.) — L'oda d'Horaci va ésser composta per la victòria d'Acci, i el seu començament és una imitació de la poesia d'Alceu contra el tirà Mirsil: *Νῦν χρὴ μεθύσθην καὶ τινεὶ πρὸς βίαν | πῶννην, ἐπειδὴ κάτθανε Μύρσιλος.*

O

Ὁ δὲ βίος βραχύς, ἡ δὲ τέχνη μακρὴ (ARS LONGA, VITA BREVIS). *La vida és breu i l'art es mostra llarga.* (Hipocràs, *Aforismes*, 1.) — Sèneca (*De Brevitate Vitae*, I) retreu l'aforisme com a propi dels metges: *Inde illa maxima medicorum exclamatio est, «vitam brevem esse, longam artem».*

O TÈMPORA! O MÓRES! *O temps! o costums!* (Ciceró, *I in Catilinam*, I 1, 2; *Pro Rege Deiotaro*, XI, 31; *In Verrem*, II, 4, 25; *Ad Pontifices*, LIII, 137.)

ÓCULUM PRO ÓCULO, ET DÉNTEM PRO DENTE. *Ull per ull i dent per dent.* (*Èxode*, XXI, 24.) — És la llei anomenada del Talió.

ÓDERINT, DUM MÉTUANT. *Que m'odiin, mentre em temin.* (Ciceró, *De Officiis*, I, 28, 17.) — Frase del poeta tràgic Acci (*Atreu*, fragment IV), que Calígula repetia sovint, aplicant-la a la seva persona: *Tragicum illud subinde iactabat: «Oderint dum metuant.»* (Suetoni, *Caius Caesar Caligula*, XXX.)

ODI PROFÁNUM VÚLGUS, ET ÁRCEO. *Avorreixo el vulgus profà, i l'allunyo de mi.* (Horaci, *Odes*, III, I, 1.)

OMNE TÚLIT PÚNCTUM, QUI MÍSCUIT ÚTILE DULCI, LECTÓREM DELECTANDO, PARITERQUE MONENDO. *S'emporta tots els vots, qui mescla lo dolç amb lo útil, | delectant i instruint alhora el lector.* (Horaci, *Ad Pisones*, 343 i 344.)

ÓMNIA TÈMPUS HÁBENT. *Totes les coses tenen el seu temps.* (Salomó, *Eclesiasta*, III, 1.) — La forma catalana, és: *Cada cosa al seu temps.*

ÓMNIA VINCIT ÁMOR,... *Tot ho venç l'amor...* (Virgili, *Èglogues*, X, 69.) — Ciceró (*Orator*, X, 33) s'expressa d'una manera semblant : ... *sed nihil difficile amanti puto...* (crec que a qui estima, res no li és difícil).

ON DOIT DES ÉGARDS AUX VIVANTS, ON NE DOIT QUE LA VÉRITÉ AUX MORTS. *Als vius se'ls hi deuen miraments, als morts tan sols la veritat* (Voltaire, *Cèdipe*, lletra primera del prefaci.)

Ὅν οἱ θεοὶ φιλοῦσιν, ἀποθνήσκει νέος. *Mort jove aquell que els deus amen.* — És un vers de Menandre, conservat per Plutarc i traduït per Plautus, *Quem di diligunt | adulescens moritur.* (*Bacchides*, IV, VII, 816 i 817.) — Menéndez i Pelayo el prengué per lema de l'oda a Cabanyes.

ONORATE L'ALTISSIMO POETA. *Honoreu l'altíssim poeta.* (Dant, *Infern*, IV, 80.) — L'al·ludit és Virgili, però la frase s'aplica al mateix Dant i a altres poetes.

P

PÁNEM ET CIRCÉNSES. *Pa i espectacles del circ.* (Juvenal, *Sàtires*, X, 80.) — Era ço que demanaven els plebeus romans, endropits i viciosos, en temps de l'Imperi : *Duas tantum res anxius optat, Panem et Circenses.*

PÁRCERE PERSONIS, DÍCERE DE VITIIS. *Abstenir-se de les persones, i parlar dels vicis.* (Marcial, *Epigramas*, II, 33.) — El sentit és el que nosaltres donem a la frase : *Odiar el delictes i compadir el delinqüent.*

PARIS VAUT BIEN UNE MESSE. *París bé val una missa.* — Aquestes paraules, o les de *La couronne vaut bien une messe*, s'atribueixen a Enric IV de França, qui les hauria dit quan es féu catòlic i regnà a París. — Solen aplicar-se a qui sacrifica els seus principis per tal d'atényer quelcom.

PARTÚRIUNT MÓNTES, NASCÉTUR RIDÍCULUS MUS. *Deslliuren les muntanyes : naixerà un ratolí ridícul.* (Horaci, *Ad Pisones*, 139.) — S'adreça als qui es vanten de què faràn grans coses.

PÁTER, IN MÁNUS TÚAS COMMENDO SPÍRITUM MÉUM. *Pare, en teus mans encomano el meu esperit.* (Sant Lluç, XXIII, 46.) — Paraules que digué Jesús, poc abans de morir en la Creu.

PÁTRIA EST, UBICUMQUE EST BENE. *Pàtria és arreu on s'està bé.* (Pacuvi, *Teucer*, frag. XXI.) — És la traducció de l'adagi grec

(Aristòfanes, *Plutos*, 1151) πατρίς γάρ ἐστι πᾶς ἴν' ἂν πράττη τις εὖ, i es llegeix amb lleugeres variants en les obres de Ciceró (*Tusculanae Disputationes*, V, 37), Publili Siri (*Patria tua est, ubicumque vixeris bene*), etc.

PÉCTUS EST QUOD DISÉRTOS FÁCIT, ET VIS MÉNTIS. *El cor i una intel·ligència poderosa és ço que fa els homes eloqüents.* (Quintilià, *De Institutione Oratoria*, X, 7.)

PEOR ES MENEALLO. *Pitjor és remenar-ho.* (Cervantes, *Quixot*, part I, XX.) — La forma popular catalana d'aquest pensament, és : *Com més se remena més put.*

PER FAS ET NÉFAS. *Per lo just i l'injust.* — Locució que equival a : *A tort i a dret, o bé : Per un motiu o altre.*

PER ME RÉGES RÉGNANT, ET LÉGUM CONDITÓRES IUSTA DECÉRNUNT. *Per mi regnen els reis, i els legisladors decreten ço que és just.* (Salomó, *Proverbis*, VIII, 15.) — Ho diu la Saviesa divina.

PER QUAE PÉCCAT QUIS, PER HAEC ET TORQUÉTUR. *Per on cadascú peca, per allí serà atormentat.* (Salomó, *Saviesa*, XI, 17.)

PERTRÁNSIIT BENEFACIENDO. *Passà fent el bé.* (*Actes dels Apòstols*, X, 38.) — Així deia Sant Pere, parlant de Jesús al centurió Corneli. — Se sol aplicar al difunt que consagrà sa vida al bé del proïsme.

Πλεῖν ἀνάγκη, ζῆν οὐκ ἀνάγκη (NAVIGARE NECESSE, VIVERE NON NECESSE). *El navegar és una necessitat, el viure no ho és.* (Plutarc, *Vida de Pompeu*, § 50.) — Traducció de la resposta de Pompeu als qui l'aconsellaven que no portés a Roma per mar, mentre feia mal temps, el gra recollit a Sicília, Sardenya i Àfrica. — La frase, girada al llatí, fou el lema de les ciutats anseàtiques.

PRAÉSTAT ÍNVIDOS HABERE QUAM MISERICÓRDIAM. *Més val tenir envejosos que inspirar pietat.* — Es diu correntment : *Més val enveja que pietat*; i amb aquesta mateixa forma ho llegim en Píndar (*Pitiònica* I, 85 i 86) : "Ἄλλ' ὄμως κρέσσων γὰρ οἰκτιρμοῦ φθόνος, μὴ παρίει καλά (Però, no obstant, ja que és millor enveja que pietat, no deixis de banda les bones accions).

PRIMUM VIVERE, DEÍNDE PHILOSOPHARI. *Lo primer és viure, i després filosofar.* — Aquesta màxima s'ha atribuït a Hobbes, però és més antiga i no se sap quin fou el seu autor. — Sol dir-se irò-

nicament als qui, aficionats a discutir, no són bons per a guanyar-se la vida.

PRO ÁRIS ET FÓCIS. *Pels altars i les llars.* — Frase molt usada per Ciceró (*De Natura Deorum*, 3, 40; *Pro Roscio Amerino*, 5, etc.) i Sal-lusti (*Catilina*, LIX, etc.) per a indicar la defensa de la pàtria.

PRÓPTER NECESSITÁTEM ILLÍCITUM EFFÍCITUR LÍCITUM. *En cas de necessitat, ço que és il·lícit esdevé lícit.* (*Decretals*, V, LXI, IV.) — És una regla de Dret canònic, que en les mateixes *Decretals* s'explica dient: era de precepte guardar el dissabte, ço no obstant, els Macabeus lluitaven en dissabte sense incórrer en culpa, etc.

PULSATE, ET APERIÉTUR VÓBIS. *Truqueu, i se us obrirà.* (Sant Lluç, XI, 9.) — Se sol dir per a encoratjar.

Q

QUAÉRITE PRIMUM RÉGNUM DEI, ET IUSTÍTIAM ÉIUS : ET HAEC ÓMNIA ADICIÉNTUR VÓBIS. *Cerqueu primerament el regne de Déu i la seva justícia : i totes aquestes coses us hi seran afegides.* (Sant Mateu, VI, 33.) — Jesús ens aconsella que no ens preocupem fora mida de les necessitats corporals.

QUÁLIS ÁRTIFEX PÉREO! *Quin artista mor amb mi!* (Suetoni, *Nero Claudius*, XLIX.) — Ho digué Neró, poc abans de morir.

QUÁLIS DÓMINUS, TÁLIS ET SÉRVUS. *Qual el senyor, tal el servent.* (Petroni, *Satyricon*, LVIII.)

QUANDOQUE BÓNUS DORMÍTAT HOMÉRUS. *De tant en tant s'adorm el bon Homer.* (Horaci, *Ad Pisones*, 359.) — És retreu per a mostrar que no hi ha cap obra humana que sia perfecta.

QUÁNTUM MUTÁTUS AB ILLO! *Quan canviat d'aquell!* (Virgili, *Eneida*, II, 274.) — Exclamació que profereix Eneas quan veu a l'Orc l'ombra d'Hèctor.

QUASI VIR ÚNUS. *Com un sol home.* (Primer llibre dels *Reis*, XI, 7.) — Al començar el regnat de Saül, els ammonites atacaren la ciutat de Jabés; i els hebreus prengueren les armes, *et egressi sunt quasi vir unus.*

QUI ÁMAT PERÍCULUM, IN ILLO PERÍBIT. *Qui ama el perill, en ell morirà.* (*Eclesiàstic*, III, 27.)

QUI GLÁDIO FÉRIT, GLÁDIO PÉRIT. *Qui a glavi fereix, a glavi mor.* — És l'adagi tan conegut: *Qui a ferro mata, a ferro mor.* Segons Sant Mateu (XXVI, 52), Jesús digué a Sant Pere, quan per a defensar-lo tallà una orella al criat del Pontífex: *Qui acceperint gladium, gladio peribunt.*

QUI HÁBET ÁURES AUDIENDI, ÁUDIAT. *Qui té orelles per escoltar, escolti.* (Sant Mateu, XI, 15; XIII, 9 i 43. Sant Marc, IV, 9 i 23; VII, 6; etc.) — S'ha de treure profit de les amonestacions.

QUI NON EST MÉCUM, CONTRA ME EST. *Qui no és amb mi, és contra mi.* (Sant Mateu, XII, 30; Sant Lluç, XI, 23.) — Paraules adreçades per Jesús als faritzeus, quan li deien que trèia els dimonis per la virtut de Beelzebub, llur príncep. Jesús els contesta que tot regne dividit contra ell mateix, deixarà d'ésser, que *qui no està amb ell, està contra ell* i que *qui no junta amb ell, espargeix.* — La forma positiva de la frase, útil per a fixar exactament el seu significat, la trobem en altre evangelista (Sant Marc, IX, 39), qui ens la dóna com eixida també dels llavis de Crist: *Qui non est adversum vos, pro vobis est* (Qui no està contra vosaltres, per vosaltres està).

QUI NÉSCIT DISSIMULARE, NÉSCIT REGNARE. *Qui no sap dissimular, no sap pas regnar.* — Màxima atribuïda a Lluís XI.

QUI PÁRCIT VIRGAE, ÓDIT FÍLIUM SÚUM. *Qui estalvia el bastó, desama el seu fill.* (Salomó, *Proverbis*, XIII, 24.) — El mateix consell es troba en el v. 13 del c. XXIII del susdit llibre: *Noli subtrahere a puero disciplinam : si enim percusseris eum virga, non morietur.*

QUI SE EXALTÁVERIT, HUMILIÁBITUR : ET QUI SE HUMILIÁVERIT EXALTÁBITUR. *Qui s'exalci serà humiliat : i qui s'humiliï, serà exalçat.* (Sant Mateu, XXIII, 12. Vegi's també Sant Lluç, XVIII, 14.)

QUI TÁCET, CONSENTIRE VIDÉTUR. *Qui calla, sembla que consent.* (*Sisè de les Decretals*, V, XII, 43.) — Aforisme pres del Dret romà (*Digest*, XIX, II, 13, § 11, i XXIII, I, 12; *Códex*, V, IV, 5).

QUI VOIT TOUT, ABRÉGE TOUT. *Qui ho veu tot, tot ho abreuja.* — La frase és de Montesquieu (*Esprit des lois*, XXX, 2), qui, parlant de l'obra de Tácit sobre els costums dels germans, s'expressa així: *Il est court cet ouvrage; mais c'est l'ouvrage de Tacite, qui abrègeoit tout, parce qu'il voyoit tout.*

QUIA NÓMINOR LEO. *Perquè em dic lleó.* (Fedre, *Fàbules*, I, 5.) — El vers diu: *Ego primam tollo, nominor quia leo* (Jo prenc la primera part, perquè em dic lleó). D'aquí la locució proverbial *la part del lleó*, que s'aplica a ço que hom aconsegueix per ésser el més fort.

QUID NON MORTÁLIA PÉCTORA CÓGIS, AURI SACRA FÁMES! *A quina cosa no doblegues els cors dels mortals, execrable fam de l'or!* (Virgili, *Eneida*, III, 56 i 57.)

QUID VÍDES FESTÚCAM IN ÓCULO FRÁTRIS TUI : ET TRÁBEM IN ÓCULO TUO NON VÍDES? *Per què veus la palleta en l'ull del teu germà, i no veus la viga en el teu?* (Sant Mateu, VII, 3; Sant Lluç, VI, 41.) — Jesús repren als qui palesen els defectes d'altri i no s'adonen dels propis.

QUOD DÉUS CONIÚNXIT, HOMO NON SÉPARET. *Ço que Déu juntà, l'home no ho separi.* (Sant Mateu, XIX, 6; Sant Marc, X, 9.) — Paraules de Jesús, al restablir la indissolubilitat del matrimoni.

QUOD PETO DA, CAI : NON PETO CONSÍLIUM. *Dona'm, Caius, ço que et demano : que no et demano consell.* (Marcial, *Epigrames*, II, 30.) — El personatge de l'epigrama demana diners a un amic seu, i aquest li respon que faci d'advocat i serà ric. Aleshores el primer insisteix, dient que ço que li demana són diners i no consells. — Nosaltres diem semblantment: *Doneu-me diners, que consells no atipen*, o bé: *Paniç, paniç, i no predics*.

QUOD PRÍNCIPI PLÁCUIT, LÉGIS HÁBET VIGÓREM. *Ço que plagué al príncep, té força de llei.* (Aforisme d'Ulpia [*Digest*, I, IV, 1].) — Consagració jurídica del despotisme imperial.

QUOD SCRIPSI, SCRIPSI. *Ço que he escrit, escrit ho tinc.* (Sant Joan, XIX, 22.) — Resposta de Pilat als jueus que l'increpaven per haver fet escriure sobre la creu de Nostre Senyor: *Jesús, rei dels jueus*, en hebreu, grec i llatí. — La frase s'esmenta per a manifestar una resolució irrevocable.

QUOS VULT IÚPITER PÉRDERE, DEMÉNTAT PRÍUS. *Als qui Júpiter vol fer perdre, els lleva primerament el seny.* — Sol dir-se també: *Quem Deus vult perdere, prius dementat*. L'origen de la frase es troba en un fragment del gran tràgic Eurípides, citat per Atenàgoras: Ὅταν δὲ δαίμων ἀνδρὶ πορσύνη κηρά, | τὸν νοῦν ἔβλαψε πρῶτον. Publili Siri digué: *Stultum facit fortuna, quem vult perdere*.

QUOT HÓMINES, TOT SENTÉNTIAE. *Tants homes, altres tantes opinions.* (Terenci, *Formió*, II, III, 454.)

QUOUSQUE TÁNDEM, CATILINA, ABUTERE PATIÉNTIA NOSTRA? *Fins a quan, per fi, abusaràs, Catilina, de la paciència nostra?* (Ciceró, Començament *ex abrupto* de la primera Catilinària.)

R

RARA ÁVIS. *Au rara.* — Expressió freqüent entre els llatins per a ponderar la raritat d'una cosa. — Horaci (*Lletres*, II, 2) la ha usat en son sentit propi: ... *quia venerat auro | rara avis...* i altres poetes, com Persi i Juvenal, l'han dita metafòricament com fem nosaltres. Així Juvenal (*Sàtires*, VI, 165) ha escrit que una dona perfecta és: *Rara avis in terris nigroque simillima cyano*.

RÉDDET UNICUIQUE SECÚNDUM ÓPERAM ÉIUS. *Retribuirà a cadascú, segons les seves obres.* (Sant Mateu, XVI, 27; Sant Pau, *Als Romans*, II, 6.) — Així ho farà el Fill de l'home el dia del judici universal, quan vingui voltat d'àngels.

RÉDDITE QUAE SUNT CAÉSARIS, CAÉSARI; ET QUAE SUNT DEI, DEO. *Doneu al Cèsar, ço que és del Cèsar; i a Déu, ço que és de Déu.* (Sant Mateu, XXII, 21; Sant Marc, XII, 17; Sant Lluç, XX, 25.) — Paraules de Jesús als faritzeus, que el tentaven preguntant-li si era lícit pagar tribut al Cèsar. — Sol citar-se per a establir la deguda distinció entre la potestat eclesiàstica i la civil.

RES IUDICATA PRO VERITATE ACCÍPITUR. *La cosa jutjada és admesa com veritat.* (Aforisme jurídic d'Ulpia [*Digest*, I, XVII, 207].) — També es diu: *Res iudicata pro veritate habetur*.

REX RÉGNAT, SED NON GUBÉRNAT. *El rei regna i no governa.* (Jan Zamoiski, *Speech in the Polish Parliament*, 1605.) — La mateixa asseveració féu Thiers, amb referència a Lluís Felip en *Le National* de l'any 1830: *Le roi règne et ne gouverne pas*.

RIEN N'EST BEAU QUE LE VRAI. *Sols és formosa la veritat.* (Boileau, *Lletra IX*, 42.) — Paraules que ha pres per lema l'escola realista de l'art.

RÍSUM TENEÁTIS, AMICI? *Podrieu, amics, contenir el riure?* (Horaci, *Ad Pisones*, 5.) — Ho pregunta Horaci als qui fossin admesos a veure el monstre que descriu prèviament. — Se cita a propòsit de qualsevolga cosa extravagant o ridícula.

S

SÁLUS PÓPULI SUPREMA LEX ESTO. *La salut del poble sia la suprema llei. (Lex duodecim Tabularum. De Officio consulis [Ciceró, De Legibus, III, 3].) — Totes les lleis i prescripcions legals deuen subordinar-se a la salvació de la pàtria.*

SCRIBENDI RECTE SÁPERE EST ET PRINCÍPIUM ET FONDS. *El saber (o, segons altres, el bon judici) és el principi i la font de l'escriure bé, (Horaci, Ad Pisones, 309.)*

SED NUNC NON ÉRAT HIS LÓCUS. *Però ara no hi havia lloc per a aquestes coses. (Horaci, Ad Pisones, 1.) — Sol dir-se quan s'esmenta o es fa una cosa inoportunament.*

SI DÉUS PRO NÓBIS, QUIS CONTRA NOS? *Si Déu està per nosaltres, qui contra nosaltres? (Sant Pau, Als Romans, VIII.)*

SI DIEU N'EXISTAIT PAS, IL FAUDRAIT L'INVENTER. *Si Déu no existís, caldria inventar-lo. (Voltaire, Épître à l'Auteur du livre des Trois Imposteurs.)*

SI PARVA LÍCET COMPÓNERE MÁGNIS. *Si és permès de comparar les coses petites amb les grans ... (Virgili, Geòrgiques, IV, 176.) — Ho diu Virgili al comparar els treballs de les abelles amb els dels ciclops.*

SI VIS ESSE PERFÉCTUS, VADE, VENDE QUAE HÁBES, ET DA PAUPÉRIBUS, ET HABÉBIS THESÁURUM IN CAELO. *Si vols ésser perfecte, ves, ven les coses que tens i dona-ho als pobres, i hauràs un tresor al cel. (Sant Mateu, XIX, 21.) — Resposta de Jesús al donzell qui des de jove havia servat els manaments i preguntava què li calia fer per a assolir la vida eterna. — És un dels consells evangèlics adreçats als qui volen viure santament.*

SI VIS ME FLERE, DOLÉNDUM EST PRÍMUM IPSI TIBI. *Si vols que jo plori, cal que et dolguis tu primer. (Horaci, Ad Pisones, 102 i 103.) — Solament pot expressar bé un sentiment o afecte, qui l'ha experimentat personalment.*

SI VIS PÁCEM, PARA BÉLLUM. *Si vols pau, prepara la guerra. — Fumagalli diu que potser siguin les paraules de Vejeci qui desiderat pacem, praeparet bellum, lleugerament modificades. Però la idea que enclouen és més antiga, car ja fou expressada per Tucídi-*

des i per Ciceró (*Philippica*, VII, 6, 19) : *Si pace frui volumus, bellum gerendum est; si bellum omittimus, pace nunquam fruemur.*

SIC TRÁNSIT GLÓRIA MUNDI. *Així passa la glòria del món. — Paraules que es diuen tres vegades al qui és elegit Pontífex. — Semblantment s'expressa l'autor de la Imitació de Crist : O quam cito transit gloria mundi!*

SIC VOS NON VÓBIS ... *Així vosaltres, no per a vosaltres ... — Reconta Tiberi Claudi Donat, en sa Vida de Virgili (ed. de 1830, p. 17), que, després d'una nit en què havia plogut molt, aparegué el següent díctic a les portes del palau d'August : Nocte pluit tota : redeunt spectacula mane : | divisum imperium cum Iove Caesar habet. (Plou tota la nit, però demà torna a haver-hi espectacles | que el Cèsar comparteix amb Júpiter l'imperi). L'emperador preguntà de qui eren els versos, i, com se'ls hagués apropiat el poetastre Batil, a l'altre jorn es llegia a la mateixa porta : Hos ego versiculos feci, tulit alter honores (Jo he fet aquests versos, i un altre s'ha emportat les honors), i l'hemístiqui sic vos non vobis... (així vosaltres no per a vosaltres...), repetit tres vegades. No sapigué Batil completar els quatre versos, i llavors ho feu Virgili dient :*

*Sic vos non vobis nidificatis aves,
sic vos non vobis vellera fertis oves,
sic vos non vobis mellificatis apes,
sic vos non vobis fertis aratra boves.*

o sia :

Així vosaltres, no per a vosaltres feu el niu, ocells;
així vosaltres, no per a vosaltres produiu llana, ovelles;
així vosaltres, no per a vosaltres mel·lifiquen, abelles;
així vosaltres, no per a vosaltres porteu l'arada, bous.

De semblant manera es palesà, segons aquesta anècdota, tan formosa com inversemblant, que l'autor havia estat el propi Virgili. — La frase s'aplica a qui fa un treball, i un altre se n'emporta la honor o el profit. — El poble expressa la mateixa idea dient : *Qui roda l'ast, no en tast.*

SINITE PÁRVULOS, ET NOLITE ÉOS PROHIBERE AD ME VENIRE. *Deixeu els nois i no els hi prohibiu que vinguin a mi. (Sant Mateu, XIX, 14.) — Paraules de Jesús als apòstols.*

SIT TIBI TERRA LÉVIS. *Sia't la terra lleu. (Marcial, Epigrames, IX,*

30, II.) — Inscripció funerària que havem pres dels ritus pagans. — Tibul (*Elegies*, II, 4, 49) ha dit també : *Terraque securae sit super ossa levis*.

SOLDATS, SONGEZ QUE, DU HAUT DE CES PYRAMIDES, QUARANTE SIÈCLES VOUS CONTEMPLÉNT. *Soldats, poseu esment en què des del cim d'aquestes piràmides, quaranta segles us contemplen.* — Paraules dites per Napoleó als seus soldats, abans de la batalla de les Piràmides (21 de juliol de 1798). — La frase presenta en els escriptors qualque variant.

SÓLET A DESPÉCTIS PAR REFERRI GRÁTIA. *Aquells a qui s'ofèn, solen pagar-ho de semblant manera.* (Fedre, *Fàbules*, III, II, 1.)

SOMETHING IS ROTTEN IN THE STATE OF DENMARK. *Hi ha quelcom de podrit a l'estat de Dinamarca.* (Shakespeare, *Hamlet*, esc. IV.) — Ho diu Marcel mentre Hamlet segueix l'ombra de son pare.

SPIRITUS PRÓMPTUS EST, CARO AUTEM INFIRMA. *L'esperit és amatent, però la carn és flaca.* (Sant Mateu, XXVI, 41.) — Reflexió de Jesús quan troba els deixebles dormits i els amonesta a què vetllin i preguin.

STAT CITO, SI STAT BENE. *Està prou aviat, si està bé.* (Sant Jeroni, *Lletres*, LXVI, 9.) — Proverbi antic, car ja l'emperador August afirmava sovintment *sat celeriter fieri, quidquid fiat satis bene* (Suetoni, *Octavius Caesar Augustus*, XXV). — S'ha dit en català : *Voler bé i prompte és bogeria*, i també : *No demaneu que es faça tost la obra, sinó que es faça bona.*

STRUGGLE FOR LIFE. *Lluita per la vida.* — Paraules de Darwin en la seva obra capdal *Origen de les espècies* (1859). Són una lleugera variant de les de Malthus (1798) : *Struggle for existence* (Lluita per l'existència).

STULTÓRUM INFINÍTUS EST NÚMERUS. *El nombre dels estults és infinit.* (Salomó, *Eclesiasta*, I, 15.)

SUFFICIT DIÉI MALÍTIA SUA. *Li és suficient a cada dia son propi afany.* (Sant Mateu, VI, 34.)

SÚMMUM IUS, SUMMA INIÚRIA. *El dret més estricte, és la major injustícia.* (Ciceró, *De Officiis*, I, II.) — El gran orador no féu més que transcriure un antic proverbi, car ja en Terenci (*Heautontimorúmenos*, IV, v, 800) llegim : *Dicunt : Ius summum saepe*

summa est malitia. — Semblantment diu la Bíblia (*Eclesiasta*, VII, 17) : *Noli esse iustus multum* (No vulguis ésser molt just).

SUNT BONA, SUNT QUAEÐAM MEDIÓCRIA, SUNT MALA PLURA. *N'hi ha de bons, alguns són mitjans, els més són dolents.* (Marcial, *Epigrammes*, I, 17.) — El poeta es refereix als seus epigrammes.

SURGE ET ÁMBULA. *Alça't i camina.* (Sant Mateu, IX, 5.) — La frase està presa de les paraules que Jesús adreçà als escribes, després d'haver curat un paralític : *¿Quid est facilius dicere : Dimittuntur tibi peccata tua, an dicere : Surge et ambula?*

SÚM CUIQUE. *A cadascú lo seu.* — Aquesta frase tan famosa la trobem en les obres de Ciceró (*Tusculanae Disputationes*, V, 22; *De Officiis*, I, 5 i 31; III, 6) i en les de Tàcit (*Annals*, IV, 35 : *Suum cuique decus posteritas rependit*). La posteritat dona a cadascú la honor que li és deguda; i passà després a la *Instituta* de Justinià (I, I, 3) com un dels preceptes del Dret : *Suum cuique tribuere.*

T

TIME IS MONEY. *El temps és moneda.* — Segons Diògenes Laerci (*Vides de Filòsofs*, V, II, 10), ja el peripatètic Teofrast *συνεχέως τε ἔλεγε, πολυτελές ἀνάλωμα εἶναι τὸν χρόνον* (Deia continuament que el temps és una despesa de molt preu). — La frase en sa forma actual (*time is money*, que sol traduir-se *el temps és or*), la trobem en l'obra de Franklin, *Conseils a un jeune artisan, écrits en 1748* : *N'oubliez pas que le temps est de l'argent (remember, that time is money)*; però son origen és segurament més antic. Els anglesos diuen també : *Time saved is money gained* (Temps aprofitat, és diner guanyat).

TÍMEO DÁNAOS ET DONA FERÉNTES. *Temo els dànaus, fins i tot quan ens porten presents.* (Virgili, *Eneida*, II, 49.) — Hemistiqui imitat d'un vers de Sòfocles (*Ajax furios*, v. 665) : *ἀλλ' ἔστ' ἀληθής ἡ βροτῶν παροιμία · Ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα κοῦν ὀνήσιμα.* — El sentit és que no podem fiar-nos de l'enemic, ni quan ve com amic.

TO BE OR NOT TO BE, THAT IS THE QUESTION. *Ésser o no ésser, aquesta és la qüestió.* (Shakespeare, *Hamlet*, III, I.) — Començament d'un monòleg de Hamlet. — El primer hemistiqui es diu quan es tracta de quelcom de què depen la salvació o la vida i la mort, i el segon per a designar un cas dubtós.

TOUT EST PERDU FORS L'HONNEUR. *Tot s'ha perdut, menys l'honor.*

— Després de la batalla de Pavia, Francesc I envià una lletra a sa mare Lluïsa de Savòia, en la que li deia que tot s'havia perdut menys l'honor i la vida. No tenim la lletra original, i les còpies presenten qualques variants; però el fet és cert, puix en sa resposta la mare ret mercès a Nostre Senyor per *vous avoir gardé l'onneur, la vye et la senté* (sic).

TOUTE NATION A LE GOUVERNEMENT QU'ELLE MÉRITE. *Cada nació té el govern que es mereix.* (Joseph de Maistre, *Lettres et Opuscules*, I, 264.) — En lletra datada a Sant Petersburg a 15 | 27 d'agost de 1811, el comte de Maistre diu que semblant afirmació és tan certa com els axiomes matemàtics.

TRÁHTI SUA QUEMQUE VOLÚPTAS. *A cadascú l'atrau el seu platxeri.* (Virgili, *Èglogues*, II, 65.) — El principal factor de les nostres accions és el desig d'atényer ço que ens plau.

TU DUCA, TU SIGNORE E TU MAESTRO. *Tu, el guia; tu, el senyor; i tu, el mestre.* (Dant, *Infern*, II, 140.) — Agustí Thierry ho digué referint-se a Chateaubriand; i Menéndez Pelayo, al nostre Milà.

TU ES PÉTRUS, ET SÚPER HANC PÉTRAM AEDIFICABO ECCLÉSIAM MÉAM, ET PORTAE ÍNFERI NON PRAEVALÉBUNT ADVÉRSUS ÉAM. ÉT TIBI DABO CLÁVES REGNI CAELÓRUM. ÉT QUODCUMQUE LIGÁVERIS SÚPER TÉRRAM, ÉRIT LIGÁTUM ET IN CAÉLIS : ET QUODCUMQUE SÓLVERIS SÚPER TÉRRAM, ÉRIT SOLÚTUM ET IN CAÉLIS. *Tu ets Pere i sobre d'aquesta pedra edificaré la meua Esglesia i les portes de l'infern no prevaldràn contra ella. I et donaré les claus del regne dels cels, i qualsevolga cosa que lliguis sobre la terra, serà lligada als cels : i qualsevolga cosa que deslliguis sobre la terra, serà deslligada als cels.* (Sant Mateu, XVI, 18 i 19.) — Paraules de Jesús a Sant Pere, al nomenar-lo cap de l'Esglesia.

TU MARCÉLLUS ÉRIS... *Tu seràs Marcel...* (Virgili, *Eneida*, VI, 883.) — Anquises ho diu en l'Orc, al mostrar a Eneas entre les ombres dels gloriosos descendents de la seva família la de qui havia d'ésser Marcel, fill d'Octàvia, la germana d'August. — Mistral aplicà la frase a Mn. Jacinte Verdaguer, adivinant que seria un gran poeta, quan el conegué a la nostra ciutat.

U

UBI PÉTRUS, IBI ECCLÉZIA. *On està Pere, allí està l'Esglesia.* (Sant Ambrosi de Milà, *Expositio in Psalmum XL*, § 30.)

UBI SOLITÚDINEM FÁCIUNT, PÁCEM APPÉLLANT. *Alli on fan solitud, ho anomenen pau.* (Tàcit, *Vida d'Agricola*, XXX.) — Paraules que l'historiador llatí atribueix a Galgac, capdill dels bretons a l'encoratjar-los perquè lluitessin amb els romans : *Deixar-ho erm, ne diuen pacificar.*

UN BEL MORIR TUTTA LA VITA ONORA. *Un bell morir, tota la vida honora.* (Petrarca, *Ben mi credea passar mio tempo ormai*, estr. V [In vita di Madonna Laura, XVI].)

UNA SÁLUS VÍCTIS, NÚLLAM SPERARE SALÚTEM. *Una salvació resta als vençuts : no esperar-ne cap.* (Virgili, *Eneida*, II, 354.)

V

VAE SOLI! *Ai del que és sol!* (Salomó, *Eclesiasta*, IV, 10.) — El text diu : *Vae soli! quia quum ceciderit, non habet sublevantem se* (Ai del que és sol; car com caigui, no tindrà qui l'aixequi).

VAE VÍCTIS! *Ai dels vençuts!* (Titus Livi, V, 48.) — Així parlà Brennus, segons la llegenda, quan els romans se li queixaren de què posés l'espasa a la balança on se pesava l'or amb què havien de comprar la retirada del capdill.

VÁNITAS VANITÁTUM ET ÓMNIA VÁNITAS. *Vanitat de vanitats, tot vanitat.* (Salomó, *Eclesiasta*, I, 2 ; XII, 8.) — Sant Joan Crisòstom prengué aquesta frase com a tema de sa homilia per Eutropi.

VÁRIUM ET MUTÁBILE SÉMPER FÉMINA. *Cosa vària i mudable és sempre la dona.* (Virgili, *Eneida*, IV, 569 i 570.) — El mateix pensament es troba en el drama de Víctor Hugo, *Le roi s'amuse* (a. IV, esc. 2) d'on el prengué Piave a l'escriure per al *Rigoletto*, de Verdi, aquells versos tan coneguts : *La donna e mobile | qual piuma al vento, | muta d'accento | e di pensier.* — L'Albert Llanas ha dit també : *Amb un dia volta lo mon, i la dona en un segon.*

VENI, VIDI, VICI. *Vingui, vegí, venci.* (Suetoni, *Divus Iulius Caesar*, XXXVII.) — Reconta Plutarc (*Vides paral·leles*, Cèsar, cap. 50) que per a referir Cèsar les seves victòries a l'Àsia, escrigué a

son amic Amanci aquestes tres soles paraules, que l'historiador tradueix al grec : Ἠλθον, εἶδον, ἐνίκησα.

VÉRITAS ÓDIUM PÁRIT. *La veritat engendra odi.* (Terenci, *Andria*, I, I, 68; Ausoni, *Ludus Septem Sapientum*, Bias, 3.) — El poble afirma així mateix, que *dient les veritats, es perden les amistats.*

VÍDEO MELIORA PROBOQUE, DETERIORA SÉQUOR. *Veig les coses millors i les aprovo, i segueixo les pitjors ...* — Paraules que Ovidi fa dir a Medea (*Metamòrfosis*, VII, I, 20 i 21) i que solen atribuir-se indedugament a Horaci o a Juvenal. El passatge on les trobem, és el següent : *Si possem, sanior essem, | sed trahit invitam nova vis, aliudque cupido, | mens aliud suadet; video meliora proboque, | deteriora sequor ...* Sant Pau ha dit semblantment (*Als Romans*, VII, 15 : *Non quod volo bonum, hoc ago : sed quod odi malum, illud facio* (No faig el bé, que vull; sinó el mal, que avorreixo) i Racine (*Cantiques*, III) ho ha posat en vers d'aquesta faïçó : *Je ne fais pas le bien que j'aime, | et je fais le mal que je hais.*

VIR BÓNUS DICENDI PERÍTUS. *Home bo, destre en parlar.* (Quintilià, *De Institutione Oratoria*, XII, 1.) — Definició cèlebre de l'orador, deguda a Cató, que citen i comenten quasi tots els tractats de Retòrica.

... VÍRESQUE ACQUÍRIT EUNDO; ... *i adquireix forces tot caminant.* (Virgili, *Eneida*, IV, 175.) — El poeta ho diu de la Fama, però s'aplica a tota cosa que va creixent.

VIS CÒMICA. *Vis còmica.* — Locució presa d'un vers de Cèsar, en què es plany de no trobar sal còmica en els lleus escrits de Terenci: *Lenibus atque utinam scriptis adiuncta foret vis comica...*

VOS EXEMPLÁRIA GRAECA | NOCTURNA VERSATE MANU, VERSATE DIURNA. *Vosaltres fullegeu de nit i de dia les obres gregues.* (Horaci, *Ad Pisones*, 268 i 269.) — Precepte d'Horaci que no ha passat de moda, car les obres gregues són models insuperables de bellesa i de bon gust.

VOX CLAMÁNTIS IN DESERTO. *Veu de qui clama en el desert.* — Paraules del profeta Isaias (*Isaias*, XL, 3) que es refereixen a la predicació de Sant Joan davant de les multituds en el desert (Sant Mateu, III, 3; Sant Marc, I, 3; Sant Joan, I, 23). Segons la accentuació masorètica i la llei del paral·lelisme, el text original hebraic diu així : *Veu de qui clama : aplaneu en el desert el camí*

del senyor; adresseu en la solitud les seves vies. — La frase sol dir-se impropriament quan algú no és escoltat.

VOX PÓPULI, VOX DEI. *Veu del poble, veu de Déu.* — Homer (*Odissea*, III, 214 i 215) fa que Nèstor preguntí a Telèmac si les malifetes dels pretendents de sa mare les sufreix per la seva resignació o perquè la gent del poble el té avorrit, seguint la veu d'una deïtat. Hesíode (*Labors i Dies*, 761 i 762) a la fama, que el poble divulga, l'anomena deessa. Aristides, Pericles i Aristòtil digueren coses paregudes. — En la profecia d'Isaias (LXVI, 6) es llegeix també : VOX POPULI de civitate, vox de templo, VOX DOMINI reddentis retributionem inimicis suis. — I ja abans del segle VIII.^a de Crist la frase era com avui, car Alcuí la retreu a Carlemany : *Nec audiendi sunt qui solent dicere VOX POPULI, VOX DEI, ...* (*Lletres*, CLXVI, § 9; Migne, *Patrologiae Cursus*, Vol. C, p. 191, A).

W

WORDS, WORDS, WORDS. *Paraules, paraules, paraules!* (Shakespeare, *Hamlet*, e. II.) — Hamlet, fingint-se boig, respon d'aital guisa a Poloni quan li pregunta què llegeix. — El precedent de la frase el trobem en la dita *sunt verba et voces* d'Horaci (*Lletres*, I, I, 34) completada per Quintilià en el següent vers : *Sunt verba et voces praeterea que nihil.*

BIBLIOGRAFIA

En el present recull no s'hi trobaran, com pot suposar-se, totes les frases clàssiques i estrangeres que solen dir-se en la conversa o que adueixen sovint els nostres autors; sinó aquelles que ens han semblat més útils (*maxima debetur puero reverentia*), o que per ésser mal enunciadades (*per fas et nefas*) o mal compreses (*vox clamantis in deserto*) no s'apliquen com fóra menester. Per això cerquem l'origen de cadascuna, la traduím literalment al català i li afegim una breu explicació quan el cas ho requereix. Qui desitgi una replega més abundosa o un estudi més profunde, pot servir-se de les obres antigues de Diògenes Laerci o de Valeri Màxim, i d'altres col·leccions modernes, com les següents:

- Erasmè, *Adagia*. Ed. de 1536.
Niccolò Persichetti, *Dizionario di pensieri e sentenze d'autori antichi e moderni d'ogni nazione*. — Ottava edizione. Milano, G. B. Paravia e Comp., 1913.
Giuseppe Fumagalli, *Chi l'ha detto?* Sesta edizione, Milano. Ulrico Hoepli, 1915.
— *L'ape latina*. Milano, Ulrico Hoepli, 1911.
P. Petrocchi, *Vocabolario di locuzioni latine e straniere spiegate*.
Jacopo Gelli, *Divise-motti imprese di famiglie e personaggi italiani*. Milano, Ulrico Hoepli, 1916.
Paolo Bellezza, *La citazione e gli Anglosassoni* (Studi di Filologia Moderna, anno I, fasc. 3-4, p. 247-277).
Edouard Fournier, *L'esprit des autres*. Paris, E. Dentu (5.ª edit.), 1879.
— *L'esprit dans l'histoire*. Paris, E. Dentu (3.ª edit.), 1879.
Roger Alexandre, *Le Musée de la Conversation* (3.ª edit.), 1897.
— *Les mots qui restent*. Paris, Emile Bouillon, 1901.
P. Larousse, *Fleurs latines des dames et des gens du monde*. Paris, Librairie Larousse.
A. Otto, *Die Sprichwörter und sprichwörtlichen Redensarten der Römer*. Leipzig, Teubner, 1890.
Büchmann, *Geflügelte Worte* (25 ed.), 1912.
Thomas Benfield Harbottle, *Dictionary of Quotations (classical)*. London, Swan Sonnenschein & Co., 1906.
F. Picatoste, *Las frases célebres*. Madrid, 1879.
Fermín Sacristán, *Doctrinal de Juan del Pueblo*. Madrid, 1907.
Carlos Rozán, *Locuciones, proverbios, dichos y frases indispensables en la buena conversación*. Madrid.
Jafudà Bonsenyor, *Libre de paraules e dits de varis filòsofs...* Palma, 1889.
Antoni Bulbena, *Aforismes e proverbis historichs e tradicionals*. Barcelona, 1889.
— *Proverbis de Salomé e altres paraules de filòsofs judaychs e aràbichs*. Barcelona.

CARLES RIBA
Doctor en Filosofia i Lletres

NOCIONS DE LITERATURA LLATINA

PER
CARLES RIBA

Un volum. 35 cènts.

«En Riba ha realitzat una petita obra mestra, que ha de fer grans serveis a la divulgació del gust per les literatures clàssiques.»

(*La Veu de Catalunya*)

EN PREPARACIÓ

L'ARQUITECTURA ROMÀNICA

PER
J. PUIG I CADAFALCH

Un volum. 35 cènts.

És d'un alt interès, en especial a Catalunya, tot allò que fa referència a l'art romànic. L'autoritat de l'autor que s'encarrega de tractar-ne, estalvia tota promesa.

J. PUIG I CADAFALCH
Membre de l'Institut

EN PREPARACIÓ

RESUM DE BOTÀNICA

PER
P. J. M. DE BARNOLA

Un volum. 35 cènts.

Els estudis botànics tenen en el P. Barnola un esforçat campió i un assabentat mestre. Ningú més indicat, doncs, per tractar-ne en un manual com el que preparam.

P. J. M. DE BARNOLA
Professor de Botànica